

بررسی و مطالعه جعل اسناد پزشکی در صنعت بیمه

وحید حسن زاده^۱، عارف شاطری، علیرضا همتی^۳، وحید سیاحیان دهکردی^۴

^۱ کارشناسی ارشد حقوق خصوصی (نویسنده مسئول)

^۲ کارشناسی ارشد مدیریت بازرگانی، گرایش بیمه

^۳ کارشناسی ارشد حقوق عمومی

^۴ دانشجوی کارشناسی ارشد مهندسی صنایع، گرایش مدیریت سیستم بهره‌وری، دانشگاه آزاد نجف آباد

چکیده

جعل اسناد و استفاده از سند مجعول، عامل مهم سلب آسایش عمومی، کاهش سطح اعتماد افراد و سازمان‌ها، از بین رفتن امنیت و سلامت جامعه و نیز زمینه‌ساز بسیاری از ضررهای مادی و معنوی است که به اشخاص حقیقی و حقوقی و سازمانها از جمله بیمه‌ها وارد می‌گردد. همچنین، باعث خدشه دار شدن حیثیت و یکی از عوامل اساسی ناکارآمدی اقتصادی و اجتماعی در جامعه محسوب می‌گردد. هدف مقاله حاضر بررسی و مطالعه جعل اسناد پزشکی در صنعت بیمه است. این مقاله با استفاده از منابع کتابخانه‌ای به رشته تحریر درآمده است. نتیجه نشان می‌دهد که چنانچه آحاد جامعه با روش‌های تشخیص اصالت یا جعلی بودن اسناد آشنا باشند، جاعلین قادر به ارائه اسناد مجعول پزشکی از جمله اسناد ۱۱۵، اوراق پزشکی، گواهی پزشکی، دستکاری ارقام دارویی تجویز شده و... نخواهند بود و از تحمیل ضرر به صنعت بیمه جلوگیری به عمل خواهد آمد. از این رو با آموزش شیوه‌های تشخیص و شناسایی اسناد مجعول پزشکی و راه‌های پیشگیری از جعل اسناد پزشکی می‌توان گام موثری در پیشگیری از جعل سند و استفاده از سند مجعول پزشکی برداشت.

واژه‌های کلیدی: جعل، اسناد پزشکی، گواهی خلاف واقع

مقدمه

پی ریزی روابط اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و حقوقی افراد با یکدیگر، سازمانها با اشخاص و سازمان ها با سازمان ها و پذیرش شبکه ی وسیع ارتباطات و کارآمدی امور و توسعه ی مبادلات و تجارت، لازمه ی آن است که اشخاص بتوانند در راستای منافع خود و جامعه، به صحت و درستی مدارک و اسنادی که با اهداف گوناگون و در چارچوب قانون در میان آنان تنظیم و رد و بدل می شود، اطمینان و اعتماد کامل داشته باشند.

جعل اسناد و استفاده از سند مجعول، عامل مهم سلب آسایش عمومی، کاهش سطح اعتماد افراد و سازمان ها، از بین رفتن امنیت و سلامت جامعه و نیز زمینه ساز بسیاری از ضررهای مادی و معنوی است که به اشخاص حقیقی و حقوقی و سازمانها از جمله بیمه ها وارد می گردد. همچنین، باعث خدشه دار شدن حیثیت و یکی از عوامل اساسی ناکارآمدی اقتصادی و اجتماعی در جامعه محسوب می گردد. در همین راستا، جعل و تغییر با حيله و نیرنگ در اسناد و مدارک از جمله جعل اسناد پزشکی، همواره از دغدغه های مسئولان و اندیشمندان کشور بوده است.

مفهوم لغوی جعل

جعل در لغت به معنای «ساختن گردانیدن، قرار دادن، مصنع کردن، خلق کردن و آفریدن است». مانند آنکه، گفته شود (جعل القبیح حسنا - زشت را نیک گردانیدن) و نیز به معنای، صنعت کردن و وضع کردن نیز آمده است. تزویر، در لغت به معنای دروغ آراستن، فریب دادن و مکر و حيله است. تزویر از باب تفعیل و از زور و به معنی دروغ و باطل است. تزویر، به آراستن دروغ اطلاق می شود و مزور، به شخص نادرست گفته می شود. جعل در لغت فرانسه Faux می باشد. دو کلمه، جعل و تزویر که در قانون مجازات اسلامی و سایر قوانین جزایی در کنار هم بکار رفته اند، است ظاهره مترادف هم بوده و آنچنان که از بررسی مفاهیم و مفاد آن قوانین بدست می آید، دو جرم مستقل و جداگانه نیستند و استعمال آن دو در قانون در کنار هم، به منظور تاکید است. در قانون مجازات اسلامی و سایر قوانین ایران، تعریفی از جرم جعل به عمل نیامده و تنها به ذکر مصادیق آن اشاره شده است. من جمله، ماده ۲۹ کتاب پنجم ق مجازات اسلامی که به ذکر موارد جرم جعل اشاره نموده بدون آنکه تعریفی از جرم مذکور به دست داده باشد. جعل، یکی از جرائم علیه آسایش عمومی است که موجب سلب اعتماد مردم به اسناد و نوشته های عمومی و خصوصی و اسکناس ها و سایر و موارد مندرج در قانون می گردد و همچنان که در بالا به آن اشاره شد، تعریفی از آن در قوانین ایران بعمل نیامده است. اما اساتید علم حقوق در راستای بیان مفاهیم مربوط به جعل و توضیح و تبیین آن، هر کدام به نوعی به تعریف جرم جعل پرداخته اند که از جمله آنها می توان به موارد ذیل اشاره نمود.

استاد دکتر ایرج گلدوزیان، در کتاب حقوق جزای اختصاصی جرم جعل را چنین تعریف می کند: «جعل و تزویر عبارتست از، قلب متقلبانه حقیقت به زیان دیگری به یکی از طرق مذکور در قانون در یک سند یا نوشته یا چیز دیگر» (گلدوزیان، ۱۳۸۸، ص ۶۵۴).

قانون مجازات اسلامی در رابطه با جرم جعل در م ۵۲۳ اشعار می دارد: جعل و تزویر عبارتند از ساختن نوشته یا سند یا ساختن مهر یا امضای اشخاص رسمی و غیررسمی، خراشیدن یا تراشیدن یا قلم بردن یا الحاق یا محو یا اثبات یا سیاه کردن یا تقدیم یا تأخیر تاریخ سند نسبت به تاریخ حقیقی یا الصاق نوشته ای به نوشته دیگر با به کار بردن مهر دیگری بدون اجازه صاحب آن و نظایر اینها به قصد تقلب. در مورد جرم جعل می توان گفت که مصادیق جرم جعل هم در فعل اتفاق می افتد و هم در ترک فعل که در زیر به طور اختصار به ذکر هر دو عنوان ذکر شده می پردازیم:

الف) فعل مثبت: که همان قلب حقیقت در یک نوشته دارای ارزش و سندیت، به یکی از صور پیش بینی شده در قانون است.

ب) فعل منفی یا ترک فعل: که در جعل مفادی یا معنوی محقق می شود. زیرا در اثر ترک فعل، سندی ایجاد شده که محتوای آن با واقعیت تطبیق نمی کند؛ مثل این که قسمتی از تقریرات شخصی که سند را دیکته می کند، حذف کرده و نویسیم و بر اثر آن یک تعهد یا حقی را که موجب ضرر به غیر است، مخفی کنیم. بعضی از حقوقدانان معتقدند که: قصد تقلب مذکور در ماده ۲۹ کتاب پنجم ق. م. ا اعم است از جعل و تزویر از طریق فعل یا ترک فعل. بنابراین اگر تاجری در دفاتر قانونی خود از درج معاملات مذکور در صورت حساب های دریافتی خودداری و بدین ترتیب عالمه و عامدا و به قصد اضرار به طرف معامله و استفاده نامشروع از ذکر ارقامی از مطالبات خودداری نماید، مرتکب جرم تزویر از ترک فعل گردیده است. ولی نظر مخالفی در این مورد از سوی بعضی حقوق دانان ذکر گردیده مبنی بر این که جرم جعل با ترک فعل تحقق نمی پذیرد برای مثال در جایی که سر دفتر عمده نام یکی از موصی لهم را از وصیت نامه حذف می کند در حقیقت سندی ساخته که نادرست است و ساختن سند فعل است نه ترک فعل. ولی در رد نظر این عده بعضی از استادان معتقد هستند که سر دفتر مکلف به تنظیم سند براساس تمامی خواسته موصی است و لذا با حذف نام یکی از موصی لهم به تکلیف خود عمل نکرده و ترک فعل نموده است که با قلب حقیقت در سند مرتکب جعل شده است و یا ماموری که مکلف به تنظیم و تکمیل فرم ها و صورت جلسه واردات کالا است، مقدار کالا را کمتر می نویسد و ترک فعل او همراه با قصد مجرمانه وی تحقق جعل است. (گلدوزیان، ۱۳۸۷، ص ۲۰۸)

مفهوم اصطلاحی جعل

جعل در مفهوم کلی عبارت از عملیاتی است که برای فریب دادن دیگری استعمال می شود. اما عنوان و توصیف آن در نظام های حقوقی معاصر مفهوم و مصادیق مضیقی را یافته است و به هر اظهار کذب یا اعمال متقلبانه و فریب کارانه ای جعل اطلاق نمی شود بلکه این اعمال و رفتار باید به شیوه و گونهای خاص و به طرق مقرر در قوانین کیفری صورت پذیرد و از آنجا که مفاد و مضمون این قوانین در کشورهای مختلف بعضا متفاوت است و در قوانین کیفری ایران نیز از این جرم تعریفی به عمل نیامده است. لذا از بزه جعل توسط حقوق دانان متعدد داخلی و خارجی و نظام های گوناگون حقوقی و در قوانین کشورهای مختلف تعاریف متعدد و متفاوتی به عمل آمده است. از طرف دیگر انقلاب فکری وقوع یافته در عصر

حاضر و به وجود آمدن رایانه ها نیز باب مسائل جدیدی را در این زمینه گشوده است و بر تشتت افکار و اختلاف دامن زده است.

غالب قوانین جزایی بدون اینکه تعریف جامعی از جعل ارائه و ارکان جرم را دقیقاً تعیین نمایند، صرفاً به ذکر و احصاء شیوهها و طرق مختلف ارتکاب جعل و میزان مجازات بسنده کرده اند، خط تقنینی و سکوت قوانین جزایی نسبت به تعریف جعل یکی از علل پیچیدگی تعریف جعل می باشد. مضافاً اینکه تعریف، بایستی جامع افراد و مانع اغیار باشد که این امر مستلزم دقت فراوان در مرحله تدوین و قانون - گذاری می باشد و از طرفی در عین جامع و مانع بودن، بایستی آنچنان قابل انعطاف باشد که شیوه های نوین و بسیار متنوع جعل اسناد امروزی را نیز شامل بشود (سلیمان پور، ۱۳۵۷، ص ۱۲). در قانون مجازات اسلامی نیز تعریفی از جرم جعل ارائه نشده است، بلکه احکام راجع به انواع مختلف آن طی بیست ماده (مواد ۲۹ الی ۴۵ در فصل پنجم قانون تعزیرات) بیان شده است. ماده ۲۹ اشعار می دارد: «جعل و تزویر عبارتند از: ساختن نوشته یا سند یا ساختن مهر یا امضای اشخاص رسمی یا غیررسمی، خراشیدن یا تراشیدن یا قلم بردن یا الحاق یا محو یا اثبات یا سیاه کردن یا تقدیمی یا تاخیر تاریخ سند نسبت به تاریخ حقیقی یا الصاق نوشته ای به نوشته دیگر با بکار بردن مهر دیگری بدون اجازه صاحب آن و نظایر اینها به قصد تقلب».

با توجه به عدم ارائه تعریف در قانون ایران، ارائه تعریفی جامع و مانع برای جرم جعل لازم به نظر می رسد، اکثر حقوق دانان کشورمان جعل را چنین تعریف کرده اند: قلب متقلبانه حقیقت در یک سند یا نوشته یا چیز دیگر به قصد اضرار به غیر و به طرق پیش بینی شده در قانون (گلدوزیان، ۱۳۸۸ ص ۶۳۸). دکتر میر محمد صادقی جرم جعل را اینگونه تعریف می کند: «ساختن یا تغییر دادن آگاهانه نوشته یا سایر چیزهای مذکور در قانون به ضرر دیگری به قصد جا زدن آنها به عنوان اصل» (میر محمد صادقی، ۱۳۸۷، ص ۲۶۷) و بالاخره دکتر آزمایش بیان می دارد: جعل و تزویر عبارت است از ساختن نوشته یا چیز دیگر بر خلاف حقیقت به ضرر دیگری».

انواع جعل

در قانون مجازات اسلامی و سایر قوانین حاکم بر نظام جمهوری اسلامی ایران، بطور صریح از انواع جعل نامی به میان نیامده است، اما در موارد مختلف مصادیقی از طرق ارتکاب جرم جعل بیان شده است که بطور کلی می توان انواع جرم جعل را صرف نظر از مصادیق آن به دو دسته تقسیم نمود. رویه قضایی ایران و سایر کشورها نیز به این دو نوع جعل اشاره نموده و تصریح دارند: الف) جعل مفادی یا معنوی ب) جعل مادی

شایان ذکر است که تقسیم جعل به صورت معنوی و مادی مورد انتقاد بعضی از حقوقدانان فرانسوی قرار گرفته و اجمالاً اظهار داشته اند تمامی مصادیق و اشکال جعل معنوی نهایتاً به انواع مختلف جعل مادی و یا ساختن یک سند منتهی می شود. آقای گارسون، تقسیم بندی ذیل را از جرم جعل پیشنهاد می نماید:

۱ - جعل مادی که شامل انواع تحریف و تغییر فیزیکی مانند الحاق، امحاء و ... در نوشته یاسند

است.

۲- جعل ایدئولوژیک که شامل صور و اشکال مختلف جعل معنوی است.

۳- ساختن یک سند جدید، با شبیه سازی امضاء یا بدون آن (سالاری، ۱۳۸۶).

جعل مادی

جعل مادی عبارتست از اینکه در یک نوشته یا سند یا چیزی دیگر، تغییرات فیزیکی، مانند الحاق، امحاء، خراشیدن تراشیدن و ... به انجام برسانیم و این تغییرات، برخلاف مفاد سند موجود بوده و در اثر این تغییرات ضرری احتمالی به شخصی وارد آید و تغییرات حاصله، اثر مادی خارجی و محسوس از خود بر جای گذارند. البته لازم است که تغییرات حاصله از انواعی باشد که در قانون احصاء شده است. اما چون، قانون گذار ما در قسمت اخیر ماده ۲۹ کتاب پنجم قم اقید " و نظایر این ها " را بکار برده است موارد مذکور در آن ماده تمثیلی بوده و به هر روش و طریقی که جعل مادی در سند صورت گیرد، مشمول قوانین جزایی ما خواهد بود. جهت تشریح و توضیح جعل مادی، بیان مطالب ذیل ضروری بنظر می رسد. وجود سند یا نوشته یا چیزی که تغییرات فیزیکی بر روی آن ایجاد شده باشد. البته در بیان این موضوع باید گفت که برخی از حقوقدانان عقیده بر آن دارند که تنظیم سند از ابتداء تا انتها جعل مادی است (سالاری، ۱۳۸۶، ص ۱۱۴). اما برخی دیگر بر این عقیده اند که ساختن سند از ابتدا تا انتها جعل معنوی می باشد.

- تغییرات ایجاد شده باید از نوع فیزیکی باشد، یعنی تغییرات باید مادی و محسوس باشد و از خود اثر بر جای گذارند که این امر هم یعنی بر جای گذاردن اثر از خود حاصل نمی گردد، مگر آنکه تغییرات حاصله بعد از تنظیم سند صورت گرفته باشد، بر خلاف جعل معنوی که فاقد این تغییرات محسوس است چرا که تغییر مفاهیم در ضمن تنظیم حاصل می گردد.

- این تغییرات فیزیکی و مادی حاصله باید از روی تقلب باشد و اگر از روی تقلب و سوء نیت نباشد جعل صورت نخواهد گرفت، مانند آنکه شخصی در اثر اشتباه مقداری مرکب بر روی سند بریزد و در آن تغییراتی حاصل نماید. در اثر این تغییرات ضرر احتمالی یا بالفعلی به شخصی وارد آید، و در صورتی که احتمال ایجاد ضرر در سند تغییر یافته وجود نداشته باشد تغییرات حاصله جعل نیست اینک، با توجه به مطالب فوق، به تعریف جعل مادی از دیدگاه اساتید محترم علم حقوق پرداخته خواهد شد.

- قلب حقیقت بوسیله یک عمل مادی، در نوشتجات رسمی یا عادی یا چیز دیگر (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۸)

- جعل مادی است، وقتی که قلب حقیقت به صورت فیزیکی انجام شود، و در نوشته از خود آثار و علائم جسمی و ملموس باقی بگذارد (پیمانی، ۱۳۸۰، ص ۱۱۶). جعل مادی عبارتست: از تحریف حقیقت با عملی مادی، ضمن باقی ماندن اثر خارجی مادی جعل، در نوشته یا سند و غیر آن» (گلدوزیان، ۱۳۷۸، ص ۹۱).

در حوزه ی پزشکی نیز جعل مادی به همین صورت رخ می دهد و از همین مورد سرچشمه می گیرد. مثلاً: اگر فردی در نوشته های ۱۱۵ هرگونه تغییراتی به عمل آورد یا اینکه اوراق بالینی را دستکاری کند در واقع مرتکب جعل مادی اسناد شده است که یکی از مصادیق مهم به شمار می رود.

جعل معنوی

جعل معنوی عبارت است از قلب متقلبانه حقیقت در مضمون یک سند یا نوشته یا چیز دیگر به هنگام تحریر آن به ضرر غیر بدون اینکه در ظاهر آن تحریفی مادی صورت گرفته باشد (سالاری، ۱۳۸۹، ص ۱۱۵).

در این نوع جعل، مرتکب هیچ گونه خدشه ای در اصل سند، از لحاظ این که آن را به طور متقلبانه بسازد یا تغییر دهد، ایجاد نمی کند بلکه مطالب منتسب به دیگران را به طور تحریف شده در سند یا نوشته وارد می نماید. بدین صورت که به هنگام تنظیم و تحریر آن ابتدا حقیقت امر و مطالب منتسب به دیگری را در ذهن خویش قلب می نماید و سپس به همان کیفیت این مصادیق و مراتب منقلب شده را در سند یا نوشته وارد می سازد، بدین لحاظ هیچ نوع اثر فیزیکی خارجی و مادی محسوس از خود در آن نوشته یا سند باقی نمی گذارد، از همین رو آن را جعل معنوی یا مفادی نامیده اند. این مورد نیز در جعل اسناد

پزشکی رخ می دهد و محتمل است که فردی به جعل معنوی اسناد پزشکی مبادرت کند . مثلاً: فردی که در گواهی پزشکی قانونی را جعل می کند و نظریات خود را در قالب نظرات پزشک قانونی در می آورد از این نوع جعل استفاده کرده است.

مصادیق جعل

مصادیق جعل مادی مندرج در ماده ۲۹ کتاب پنجم ق م ا به شرح زیر است :

- ساختن نوشته یا سند

- ساختن مهر یا امضاء اشخاص رسمی یا غیر رسمی

- خراشیدن

- تراشیدن

- قلم بردن

- الحاق

- اثبات

- سیاه کردن

- تقدیم یا تاخیر تاریخ سند نسبت به تاریخ حقیقی

- الصاق نوشته ای به نوشته دیگر

صدور گواهی خلاف واقع

برخی اسناد وجود دارند که با وجود عدم جعلیت آنها و به لحاظ این که از طرف یک مقام ذی صلاح صادر می شوند و مبنای استفاده از یک سری امتیازات و منافع هستند، لکن به جهت برخلاف واقع بودنشان ارائه آنها مواجه با ضمانت اجرای کیفری شده و برای ارائه کنندگان چنین اسنادی مجازات هایی متفاوت در قوانین مختلف پیش بینی گردیده است، از جمله می توان به مواد ۵۳۹ و ۵۶۰ قانون مجازات اسلامی، ماده ۲۹۷ قانون تجارت، ماده ۷۸ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح و ماده ۱۰۵ قانون تامین اجتماعی اشاره نمود. این جرائم با وجود این که در بسیاری از موارد موجب بردن مال می شود، در زمره جرائم

علیه امنیت و آسایش عمومی و نه جرائم علیه اموال طبقه بندی شده است که نشانگر توجه به ابعاد غیر مالی آن یعنی سلب اعتماد عمومی و نیز ضررهای غیر مالی دیگری است که ممکن است، از ارتکاب آنها به اشخاص وارد شود. در قانون مجازات اسلامی جرائم مربوط به صدور گواهی های خلاف واقع در ذیل عنوان جعل آمده اند. در حالی که به اعتقاد برخی حقوق دانان گواهی های خلاف واقع هیچ گاه مجعول نیستند چرا که هیچ خدشه ای در اصل گواهی ها و حتی در استناد آنها به شخص صادر کننده وجود ندارد، بلکه آنها صرفا حاوی اطلاعات دروغ و تنها گزارش خلاف واقع می باشند و ما اگر بخواهیم صرف ارائه اطلاعات دروغ را جعل محسوب کنیم، همه روزه باید دهها نفر را به محاکمه بکشیم» (میرمحمد صادقی، ۱۳۸۶). لکن عده ی دیگری از حقوقدانان صدور گواهی خلاف واقع را جعل می دانند (پیمانی، ۱۳۸۵).

به جز مواد ۵۳۹ و ۵۶۰ قانون مجازات اسلامی همانطور که قبلا نیز اشاره گردید یکی از مواد متفرقه که به گواهی های خلاف واقع اشاره نموده است، ماده ۱۰۰ قانون تامین اجتماعی می باشد که در این نوشتار ما با تمرکز بر روی ماده اخیر الذکر و با محور قرار دادن ماده مزبور به تحلیل آن پرداخته و در ضمن آن به سایر مقررات عام راجع به صدور گواهی خلاف واقع خواهیم پرداخت.

اسناد پزشکی

اسناد جمع مکسر از سند است و براساس ماده ۱۲۸۶ ق.م سند عبارت است از نوشته که در مقام دعوا یا دفاع قابل استناد باشد، گاهی به مطلق دلیل (اعم از نوشته و لفظی) گفته می شود که در این صورت مترادف با مدرک است، در اصطلاحات علوم راجع به فقه به روایت یک حدیث سند گفته می شود.

در خصوص تعریف مدارک با اسناد پزشکی این گونه آمده است: «مدارک پزشکی مفیدترین منبع اطلاعات درباره کیفیت مراقبت های ارائه شده می باشد که بیماری بیمار را شرح داده، تمام واکنش های متقابل قابل ملاحظه مابین بیمار و تمامی ارائه کنندگان مراقبت را در خود داشته، حاوی اطلاعاتی درباره نحوه پاسخ بیمار به درمان بوده و داده ها را به آسانترین و قابل دسترس ترین در خود دارند» (فرانسیس، ۱۳۷۸).

وجود اسناد پزشکی از دو جهت حائز اهمیت بوده و مورد استفاده قرار می گیرد، یکی از نظر پزشکی و دیگری از جهت حقوقی، در خصوص فوائد مدارک پزشکی از دو جهت فوق موارد زیر عنوان گردیده است

- سندی است از انجام مراقبت ها و اعمال انجام شده، آزمایشگاهی و درمانی به اضافه موافقت نامه مبنی بر انجام اعمال جراحی و یا سایر روش ها می باشد.

- به نظارت بر مراقبت ها و پیشرفت زمانی آنها کمک می کند.
- برای بازبینی حال بیمار و انجام اقدام های اصلاحی یا اضافی مناسب مفید است.
- هنگامی که بیمار برای دومین بار پذیرش می گردد برای کسب اطلاعات درباره شرایط قبلی بیمار، درمان انجام شده و نتیجه کسب شده مفید است.
- در مورد ادعای غفلت در مراقبت با عملکرد نامناسب به عنوان یک مستند مورد استفاده قرار می گیرد.
- در خصوص ادعاهای بیمه ای کاربرد دارد.

استفاده از سند پزشکی مجعول

چنانچه شخصی یک سند پزشکی اعم از نسخه، اسناد پزشکی پرونده بیمارستانی و ... را مخدوش و به طرق پیش بینی شده در قانون اقدام به جعل آنها نماید وفق ماده ۵۳۶ ق.م.ا. مورد حکم قرار خواهد گرفت و حتی اگر فرد جاعل و استفاده کننده یک نفر باشد، براساس رای وحدت رویه شماره ۱۱۸۸ - ۱۳۳۶/۳/۳۰-۱ تعدد مادی برقرار است. چنانچه پزشک جهت بیمار خود یک عدد آمپول که جزو داروهای گران قیمت نیز محسوب می گردد تجویز نماید لکن بیمار قبل از مراجعه به داروخانه تعداد اقلام دارویی را تغییر و آن را به دو عدد افزایش دهد و از سوی دیگر آمپول اضافه را به داروخانه دیگر به شکل آزاد به فروش رسانده باشد، جعل در اسناد پزشکی انجام داده است.

و یا در یک مثال دیگر پزشکی که در یک روز دو نسخه (یکی دارو و دیگری پاراکلینیک) برای بیمار خود تجویز می نماید چنانچه در نسخه مزبور و به جهت این که دو حق ویزیت از سازمان دریافت دارد اقدام به درج تاریخ آینده در یکی از نسخ موصوف نماید و در صورتحسابی که جهت دفتر اسناد پزشکی تنظیم می نماید دو حق ویزیت مطالبه نماید، در اینجا نیز جعل اسناد پزشکی رخ داده است. در دو مثال فوق بیمار یا پزشک مزبور ابتدا اقدام به جعل و سپس استفاده از این سند و در نهایت مرتکب جرم موضوع ماده ۹۷ قانون تامین اجتماعی شده اند. حالت بین جعل سند پزشکی و جرم موضوع ماده ۹۷ قانون تامین اجتماعی تعدد مادی از نوع متفاوت است. چرا که عنصر مادی آنها و حتی زمان وقوع آنها متفاوت از هم می باشد. اکثریت حقوقدانان را نظر بر این است که بین استفاده از سند مجعول و کلاهبرداری تعدد معنوی برقرار است.

درخصوص استفاده از سند مجعول و جرم موضوع ماده ۹۷ قانون بیمه نیز تعدد معنوی حاکم می باشد، تعدد معنوی براساس ماده ۴۶ قانون مجازات اسلامی، هرگاه فعل واحد دارای عناوین متعدد مجرمانه باشد، وضعیت تعدد معنوی حاکم است، در جرم

موضوع ماده ۹۷، فعل توسل جستن به وسیله تقلبی است که در واقع بر همین فعل «توسل جستن» عنوان استفاده از سند مجعول، نیز صدق می نماید، پس در اینجا فعل واحد دارای دو عنوان متعدد مجرمانه، یکی استفاده از سند مجعول موضوع ماده ۵۳۹، قانون مجازات اسلامی و دیگری استفاده از مزایای قانون بیمه با توسل به وسایل تقلبی است.

در نهایت بین جعل سند پزشکی و استفاده از سند مزبور براساس رأی وحدت رویه شماره ۱۱۸۸ - ۱۳۳۶/۳/۳۰ حتی اگر جاعل و استفاده کننده یک نفر باشد، تعدد مادی برقرار است. فلذا اگر پزشک یا بیمه شده ای با جعل یک سند پزشکی و سپس با ارائه آنها به سازمان نتواند از مزایای مقرر در قانون بیمه استفاده نماید، به استناد ماده ۵۳۹ قانون مجازات اسلامی و ماده ۶۷ همان قانون و رأی وحدت رویه مذکور باید به دو جرم جعل و استفاده از سند مجعول محکوم شود. لکن چنانچه وی موفق به استفاده از مزایای مقرر در قانون بیمه گردد و موجب ورود خسارت به سازمان بیمه شود، محکوم به مجازات جرائم جعل و جرم موضوع ماده ۹۷ قانون بیمه خواهد شد.

برخی مصادیق جعل اسناد پزشکی

- تقدم و تأخر تاریخ نسخه: در مورد جاعل تاریخ اسناد پزشکی مثل نسخه دارو را تغییر می دهد.
- مخدوش کردن تعداد اقلام تجویزی: در این مورد جاعل تعداد داروی تجویز شده توسط پزشک را تغییر می دهد مثل اگر داروی کمیاب یا گران قیمتی می باشد، جاعل تعداد دارو را زیاد تا آن را از طریق بازار آزاد بفروشد.
- الصاق عکس بر روی دفترچه درمانی دیگری درج و یا مخدوش نمودن اعتبار دفترچه: در این مورد جاعل عکس یک فرد را بر روی دفترچه دیگران قرار می دهد تا شخص مورد نظر از دفترچه دیگران استفاده کند. همچنین فرد جاعل تاریخ اعتبار یک دفترچه درمانی را زیاد می کند تا بتواند از آن استفاده کند.
- ایجاد گواهی پزشکی: در این مورد جاعل خود مبادرت به ساختن یک گواهی و سند پزشکی می کند مثلاً یک گواهی از کارافتادگی برای یک شخص ایجاد می کند.
- مخدوش نمودن اوراق پرونده های بستری و سرپایی: در این مورد جاعل تغییراتی در پرونده های مریضان ایجاد می کند.
- ساخت دفترچه درمانی: در این مورد جاعل یک دفترچه درمانی برای یک شخص می سازد.
- اضافه کردن یک یا چند مورد بعد از تجویز نسخه توسط پزشک (اعم از نسخه دارویی یا پاراکلینیک): در این مورد جاعل بعد از تجویز دارو، به اضافه کردن بعضی داروها مثلاً داروهایی که در بازار آزاد با قیمت زیادی به فروش می رسد، مبادرت می کند.

آموزش شیوه های تشخیص و شناسایی اسناد مجعول پزشکی از اسناد اصیل

نظر اینکه انگیزه جاعلان از جعل اسناد پزشکی، استفاده از سند مجعول و معرفی آن به عنوان سند اصیل می باشد، لذا سعی در مخفی نگه داشتن هویت جعلی سند می نمایند. از طرفی چنانچه آحاد جامعه با روش های تشخیص اصالت یا جعلی بودن اسناد آشنا باشند، جاعلین قادر به ارائه اسناد مجعول پزشکی نخواهند بود، از این رو با آموزش شیوه های تشخیص و شناسایی اسناد مجعول می توان گام موثری در پیشگیری از جعل سند و استفاده از سند مجعول پزشکی برداشت. کارشناسان بررسی اسناد از سه طریق جهت شناسایی اصالت یا جعلی بودن اسناد بهره میگیرند که شناسایی مقدماتی این طرق توسط افراد عادی جامعه جاعلین را در استفاده از سند مجعول مخصوصا اسناد پزشکی ناکام خواهد گذاشت. این سه طرق عبارتند از:

الف) بررسی فیزیکی: در روش فیزیکی، دستگاه ها و وسایل که خاصیت فیزیکی و نوری دارا می باشند مورد استفاده و به کار گرفته می شود. از اهم این دستگاه ها می توان به میکروسکوپ، ذره بین، مولد نور ماوراء بنفش و نور مادون قرمز اشاره نمود. مثل اسناد مخدوش پزشکی از جمله گزارش ۱۱۵ را می توان با ذره بین تشخیص به تغییر داد. بررسی فیزیکی در دو روش طیفی و میکروسکوپی اجرا میگردد. در بررسی طیفی از نورهای مختلف جهت بررسی اصالت اسناد استفاده می شود. از نور ماوراء بنفش برای تشخیص الیاف فلورسانس اسنادی مانند گواهی پزشکی قانونی، تشخیص محل لکه های باقیمانده از پاک شدگی شیمیایی، تقدم و تاخر در تقاطع خطوط اوراق بالینی استفاده میشود. و از نور مادون قرمز جهت تشخیص و مقایسه جوهرهای بکار رفته در اسناد پزشکی، تشخیص الحاق و فشار قلم استفاده می شود. در بررسی میکروسکوپی با استفاده از میکروسکوپ و ذره بین و با بکارگیری قدرت درشت نمایی و آشکارسازی آنها، تشخیص تقدم و تاخر دو نوشته یا یک نوشته با امضاء مثلا نسخه دارویی، تشخیص دوباره نویسی حروف و کلمات، تراشیدگی و خراشیدگی، الصاق، الحاق در یک سند مورد استفاده قرار میگیرد.

ب) بررسی شیمیایی: در بررسی شیمیایی، از علم شیمی و روش ها، داروها و مواد شیمیایی و خواص آنها در جهت تشخیص اختلاف رنگ جوهرها و ظهور نوشته های پاک شده و پنهان، در اسنادی مانند اوراق بالینی و گزارش ۱۱۵ استفاده می گردد.

ج) بررسی مقایسه ای: در بررسی مقایسه ای، مقایسه بین خطوط اعم از ماشینی یا دستی، امضاءها، آثار امهار، مقایسه نوع چاپ و مسائل مربوط به آنها مطرح میباشد. در این روش خصوصیات فردی و عادات تحریری نویسنده که منحصر به فرد بوده و باعث تمایز دستخ افراد از دیگران میگردد مورد بررسی قرار می گیرد. در این مورد نیز می توان با مقایسه نوشته های قبلی و

جدید یک پزشک قانونی در گزارش پزشک قانونی، اوراق پزشکی یا گزارش ۱۱۵، به سند معجول پزشکی پی برد و سند معجول پزشکی را تشخیص داد.

صنعت بیمه

بیمه، پیمانی است که برپایه ی آن، شرکت بیمه تعهد می کند در برابر مقدار پولی که فرد یا شرکت دیگر به او پرداخت می کند، زیان وارد شده به بیمه گذار را در پی رویدادی ناخواسته جبران کند. پولی را که بیمه گذار به بیمه گر می پردازد، حق بیمه و آنچه را که بیمه می شود، موضوع بیمه می نامند. میزان حق بیمه نیز، برپایه ی حساب احتمالات تعیین می شود و موضوع بیمه شرایط آن نیز در نوشتاری به نام بیمه نامه می آید (رزازی بروجنی و کاهید باصیری، ۱۳۹۵).

یکی از ارزشمندترین دستاوردهای بشر برای رویارویی با خطرات و تأمین شرایط اقتصادی، اجتماعی و روانی پدیده ی بیمه است. بیمه علاوه بر جبران خسارت های اقتصادی ناشی از حوادث، تأمین آینده و ارتقای سطح زندگی افراد و ایجاد بستری مطمئن برای رشد و توسعه ی اقتصادی، موجب آرامش خاطر اعضای جامعه می گردد. این آرامش نیز به نوبه ی خود موجب پویایی حیات اجتماعی، رشد و شکوفایی استعدادها و افزایش کارآیی و بهره وری در جامعه می شود (ویلر و استال، ۱۹۹۲).

محققان صنعت بیمه را عامل مهمی در توسعه ی کشورها قلمداد می کنند، زیرا بیمه در رشد بخش های مختلف اقتصادی نقش برجسته ای ایفا می کند و با پوشش خسارات ناشی از انجام فعالیت های اقتصادی و توسعه ای جامعه، انگیزه های سرمایه گذاری را افزایش می دهد (سپهوند و همکاران، ۱۳۹۵).

روش های پیشگیری از اقسام جعل در اسناد پزشکی و صنعت بیمه

لف) پیشگیری عمومی یا کیفری

واکنشی است که پس از ارتکاب رفتار مجرمانه با استفاده از ابزارهای کیفری از رهگذر نظام عدالت کیفری اعمال می شود و ریشه های جرم را تضعیف و قابلیت نظم پذیری را تقویت می کند. با در نظر گرفتن موازین علمی و مفهوم پیشگیری، می توان اعمال روش های پیشگیرانه را در قالب استفاده از کیفر به عنوان سلاح بازدارنده از تکرار جرم یا وقوع ابتدایی آن توسط مجرمان بالقوه، از طریق کارکرد ارعابی خود و با بهره گیری از یافته های جرم شناسی پیشگیرانه، به عنوان یکی از علوم مرکب تصور نمود. این قسم از پیشگیری از جرم، که از طریق توسل به کیفر دادن عمل مجرمانه و توجه به جنبه های ارعابی آن حاصل می شود، بخشی از مفهوم عام پیشگیری را در برمی گیرد. در ذهن مردم عادی همان قدر که اشتغال به امور خیریه و ثواب، از

قبیل کمک به فقرا، عبادت کردن و ورزش کردن از وقوع جرم جلوگیری می‌نماید؛ توسل به کیفر اعمال مجرمانه از باب سزادهی نیز باعث تشفی خاطر جامعه و آزدگان از وقوع جرم شده و از وقوع جرایم توسط دیگران در شرایط مشابه، یا تکرار جرم توسط فرد مجرم ممانعت به عمل می‌آورد.

در ای نوع پیشگیری می‌توان برای جلوگیری از جعل اسناد و اوراق پزشکی در صنعت بیمه از قوانین مخصوص این نوع مجازات می‌توان استفاده نمود و افراد جاعل را به سزای اعمال خود رساند. علاوه بر این‌ها باید اذعان داشت که پیشگیری کیفری در جعل اسناد پزشکی از چند طریق ممکن است:

- ۱- تهدید بالقوه جاعلان اسناد پزشکی به مجازات، وضع و تصویب قوانین.
- ۲- تهدید بالفعل جاعلان اسناد پزشکی از طریق اجرای مجازات و برگزاری علنی جلسات دادگاه؛
- ۳- سرعت در برگزاری دادرسی کیفری.

ب) پیشگیری غیر عمومی یا غیر کیفری

این نوع پیشگیری قبل از وقوع جرم مد نظر قرار می‌گیرد. بدین نحوکه با شناسایی عوامل زمینه ساز در بروز جرایم، محیطی مناسب را جهت پیشگیری از جرایم ایجاد نمایند. بدیهی است توسل به روش‌هایی غیر از اعمال کیفر که وصف پیشگیرانه دارند گامی موثر در جهت کاهش جرایم در جامعه می‌باشند. لازم به ذکر است که استفاده از روش‌های کیفری بدون فراهم نمودن شرایط مناسب محیطی، اقتصادی و اجتماعی موثر در کاهش جرم نمی‌باشد، زیرا این دو مورد لازم و ملزوم یکدیگر هستند.

این نوع پیشگیری با توسل به اقدام‌های غیر سرکوب‌گر و غیرقهرآمیز که دارای ماهیت اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، وضعی، آموزشی و ... هستند به منظور جامعه‌پذیر و قانونگرا ساختن افراد و حفاظت از آماج‌های جرم جهت جلوگیری از وقوع جرم بکار میرود. در این نوع پیشگیری برای جلوگیری از هرنوع جعل در اسناد پزشکی می‌توان به گونه‌ای خاص عمل کرد مثلاً: می‌توان وضعیت اقتصادی جامعه را بهتر کرد به گونه‌ای که افراد نیاز به جعل اوراق پزشکی یا تغییر در تعداد اقلام دارویی نداشته باشند و همچنین می‌توان آحاد مردم را جهت جلوگیری از جعل اسناد پزشکی به منظور آگاه‌سازی از مخاطرات جعل اسناد پزشکی و هزینه‌های تحمیلی که اسناد مجعول پزشکی به بیمه‌ها وارد می‌کند، مورد آموزش قرار داد و فرهنگی غنی در بین آحاد جامعه به وجود آورد.

نتیجه گیری

جعل اسناد و استفاده از سند مجعول، عامل مهم سلب آسایش عمومی، کاهش سطح اعتماد افراد و سازمان ها، از بین رفتن امنیت و سلامت جامعه و نیز زمینه ساز بسیاری از ضررهای مادی و معنوی است که به اشخاص حقیقی و حقوقی و سازمانها از جمله بیمه ها وارد می گردد. همچنین، باعث خدشه دار شدن حیثیت و یکی از عوامل اساسی ناکارآمدی اقتصادی و اجتماعی در جامعه محسوب می گردد. در همین راستا، جعل و تغییر با حيله و نیرنگ در اسناد و مدارک از جمله جعل اسناد پزشکی، همواره از دغدغه های مسئولان و اندیشمندان کشور بوده است.

چنانچه آحاد جامعه با روش های تشخیص اصالت یا جعلی بودن اسناد آشنا باشند، جاعلین قادر به ارائه اسناد مجعول پزشکی نخواهند بود، از این رو با آموزش شیوه های تشخیص و شناسایی اسناد مجعول می توان گام موثری در پیشگیری از جعل سند و استفاده از سند مجعول پزشکی برداشت. کارشناسان بررسی اسناد از سه طریق جهت شناسایی اصالت یا جعلی بودن اسناد بهره میگیرند که شناسایی مقدماتی این طرق توسط افراد عادی جامعه جاعلین را در استفاده از سند مجعول مخصوصا اسناد پزشکی ناکام خواهد گذاشت. همچنین با استفاده از روش های پیشگیری از جعل اسناد پزشکی می توان تا حدود زیادی از جعل اسناد پزشکی از جمله گزارش های ۱۱۵، اوراق پزشکی، دستکاری اقلام دارویی تجویز شده، گواهی پزشکی و ... جلوگیری به عمل آورد.

منابع

- امیرشاهی، منوچهر. (۱۳۸۶). مبانی مدیریت اسناد. تهران: مؤسسه ی عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه ریزی.
- باستانی، برومند. (۱۳۹۰). جرائم کامپیوتری و اینترنتی. تهران: انتشارات بهنامی.
- پیمانی. ضیاء الدین. (۱۳۸۵). جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی، نشر میزان، چاپ هفتم.
- جعفری لنگرودی، محمد جعفر. (۱۳۸۸). ترمینولوژی حقوق. تهران: کتابخانه ی گنج دانش.
- حمید زاده اربابی، نجف. (۱۳۸۸). مقدمه ای بر جعل اسناد. تهران.
- دهخدا، علی اکبر. (۱۳۷۷). لغت نامه ی دهخدا. تهران: دانشگاه تهران.
- سالاری، مهدی. (۱۳۸۶). جعل و تزویر، چاپ اول. نشر میزان.
- سپهوند، وحدتی، اسماعیلی و رحیمی اقدام. (۱۳۹۵). طراحی الگوی مزیت رقابتی پایدار مبتنی بر شایستگی سرمایه ی انسانی در صنعت بیمه. فصلنامه ی پژوهش های مدیریت منابع انسانی دانشگاه جامع امام حسین (ع). سال هشتم. شماره ی یکم.

سلیمان پور. (۱۳۵۷). جعل اسناد در حقوق ایران و از نظر حقوق تطبیقی، ص ۱۲.

سی.ام. فرانسیس. (۱۳۷۸). مدیریت بیمارستانی، ترجمه علی کبریایی، چاپ اول، نشر فرزانه روز، ص ۲۱۳.

شکری رضا؛ قادر سیروس. (۱۳۸۳). قانون مجازات اسلامی در نظو حقوق کنونی. تهران: نشر مهاجر.

فداکار، علیرضا. (۱۳۷۶). جعل از نظر حقوق ایران و فرانسه. پایان نامه ی کارشناسی ارشد دانشگاه شهید بهشتی، تهران.

گلدوزیان، ایرج. (۱۳۸۷). محشای قانون مجازات اسلامی. تهران: مجد، ماده ی ۲۶ از کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی.

گلدوزیان، ایرج. (۱۳۸۸). بایسته های حقوق جزای اختصاصی.

میر محمد صادقی، حسین. (۱۳۸۶). جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی، نشر میزان، چاپ سوم، ص ۲۶۰

میر محمد صادقی، حسین. (۱۳۸۷). حقوق کیفری اختصاصی جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی. ص ۲۶۷.

Willner, J & Stahl, L(1992).Where are the Welfare Losses of Imperfect Competition large?
European Journal of Political Economy.8(3).477-491.